

ต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

A Prototype of Vocational Training Activity Management for Income
Generation of Senior Citizens in the Northeastern Region of Thailand

นิตยา ทวีชีพ*¹ พัทธ์ชัย จันทร์เจริญ¹ ประภาภรณ์ มูลแสง²

วัชรินทร์ จิตชัย¹ และจิรัชญา คงชาติไทย¹

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

²คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านทัศนคติ จำแนกตามสถานภาพของผู้สูงอายุ 2) พัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และ 3) จัดทำหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุและการสร้างอาชีพในการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และดำเนินการวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยวิธีการแบบผสมผสาน ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร รวม 400 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน จำนวน 12 คน นักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ จำนวน 3 คน ทอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า จำนวน 3 คน รวม 18 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ที่มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับตามวิธีของครอนบาค เท่ากับ .83 แบบประเมินความรู้ แบบทดสอบทักษะ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การใช้เทคนิคกระบวนการพลังสร้างสรรค์ และการประชุมสนทนากลุ่ม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เชิงปริมาณ คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบที่ การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และวิธีเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

* ผู้ประสานงานหลัก (Corresponding Author)
e-mail: nittaya_taw@dusit.ac.th

ผลการวิจัยพบว่า

1. ความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ ในภาพรวม อยู่ในระดับ มากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด อันดับแรก ได้แก่ ด้านทัศนคติ รองลงมาคือ ด้านทักษะ และด้านความรู้ ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบความต้องการ ต่อการฝึกวิชาชีพ เพื่อสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านทัศนคติ จำแนกตามสถานภาพของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีเพศ ระดับการศึกษา รายได้ที่ได้รับปัจจุบันต่อเดือน และสถานภาพความเป็นอยู่ต่างกัน มีความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ ในภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

2. การดำเนินการพัฒนาต้นแบบต้นแบบการจัดการกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การสังเกตผล และการสะท้อนผล สรุปได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 การวางแผน พบว่า เกิดปัญหาทั้งหมด 7 ปัญหา โดยได้วางแผนปัญหาที่พบมากที่สุด 3 ประเด็นหลัก คือ ผู้สูงอายุมีการว่างงานจำนวนมาก ขาดเงินทุนในการทำกิจกรรมเพื่อสร้างอาชีพเสริม และขาดการสนับสนุนทางสังคม

ขั้นที่ 2 การปฏิบัติตามแผน พบว่า เกิดการคัดเลือกแกนนำผู้สูงอายุ เพื่อประสานงานในการดำเนินงานฝึกวิชาชีพ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา ร่วมสนับสนุนการฝึกวิชาชีพ โดยมีการจัดเวทีประชาคมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน

ขั้นที่ 3 สังเกตผล หน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการฝึกวิชาชีพ เกิดการรวมกลุ่ม ประสานความร่วมมือซึ่งกันและกันในการปฏิบัติกิจกรรมมากขึ้น และเปิดโอกาสให้ทุกส่วนได้เข้ามาร่วมในการเป็นสมาชิกของ SME เพื่อสร้างเครือข่าย การลงทุน การประกอบอาชีพ และการตลาด

ขั้นที่ 4 สะท้อนผล พบว่า ผู้สูงอายุ จำนวน 60 คน หลังจากฝึกวิชาชีพมีความรู้ และทักษะเพิ่มขึ้นก่อนฝึกวิชาชีพ ส่วนทัศนคติของผู้สูงอายุได้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และการพัฒนาทักษะ

3. หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุและการสร้างอาชีพในการพึ่งพาตนเองได้ อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย กำหนดหัวข้อวิชาที่ฝึกวิชาชีพ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยากให้อาจารย์ฝึกวิชาชีพด้านการจักสาน จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม เพื่อให้ได้ต้นแบบหลักสูตร ฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสีก๊อตจากไม้ไผ่) สำหรับผู้สูงอายุ เนื้อหาวิชาที่ใช้ในการฝึกวิชาชีพ พบว่า เนื้อหาที่ฝึกวิชาชีพสร้างการเรียนรู้ที่นำไปปฏิบัติได้จริง เกิดการฝึกคิดสร้างสรรค์ประดิษฐ์ลดรายจ่ายการสานใหม่ๆ กิจกรรมและวิธีการฝึกวิชาชีพ พบว่า มีการจัดกิจกรรมแบบกลุ่ม และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันพัฒนาสร้างสรรค์ความคิดใหม่ๆ สื่อประกอบการฝึกวิชาชีพ พบว่า มีความหลากหลาย และเป็นเครื่องมือใหม่ๆ ที่มีสีสันไม่น่าเบื่อ และเข้าใจง่ายสำหรับผู้สูงอายุ สำหรับการประเมินผล พบว่า ผู้สูงอายุได้รับความรู้ในวิธีการสานตะกร้ามากขึ้น มีการพัฒนาทักษะเพิ่มขึ้น ส่งผลให้มีทัศนคติที่เป็นบวกในการจะนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดธุรกิจในครัวเรือน และสร้างรายได้ในการประกอบอาชีพเสริมให้ตนเองต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ : ต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ การสร้างรายได้ ผู้สูงอายุ

Abstract

This study aimed to:

- 1) compare senior citizens' needs for vocational training to generate income, in terms of knowledge, skills, and attitudes, categorized by status of senior citizens,
- 2) to develop a prototype model for vocational training activity management for income generation of senior citizens in the northeastern region of Thailand, and
- 3) to create a curriculum in order to develop senior citizens' potentials and create jobs for their sustainable self-sufficiency.

This study used participatory action research and relied on a combination of quantitative and qualitative research methods. The samples were 400 senior citizens in Nakhon Ratchasima, Surin, and Mukdahan. The key informants included twelve community leaders, three community developers or area academic service officers, and three shop owners and chairmen of Nakhon Ratchasima Provincial Chamber of Commerce, for a total of eighteen people. Data collection tools comprised an interview form with the reliability of .83, a knowledge evaluation form, a skill evaluation form, observations, in-depth interviews, creative power techniques, and focus group discussions. The statistics used for the analysis of quantitative data consisted of frequency, percentage, average, standard deviation, t-test, and one way ANOVA. Content analysis was used for the analysis of qualitative data.

The results of the study were as follows :

1. The overall needs for vocational training to generate income of senior citizens were at the highest level. When each aspect (attitudes, skills, and knowledge) was analyzed, all of them were at the highest level. The needs for vocational training of senior citizens with different genders, education levels, monthly incomes, and statuses were insignificantly different, both overall and for each aspect.
2. The mission to develop a prototype model for vocational training activity management for income generation of senior citizens in the northeastern region of Thailand through four participatory steps- including planning, action, outcome observation, and outcome reflection- can be summarized as follows :

Step 1 - Planning : It was found that there were seven problems. The three major problems were high number of unemployed senior citizens, lack of investment capital for vocational training activities, and lack of social support.

Step 2 - Action : It was found that senior citizen leaders were selected as coordinators in the vocational training. Related public and private organizations and educational institutions supported the training by organizing a community stage for sharing knowledge.

Step 3 - Outcome Observation : It was found that public and private organizations and educational institutions took part in the training. Thus, it led to aggregation and cooperation to carry out activities. In addition, all sectors were given opportunities to be SME members to build investment, job, and marketing networks.

Step 4 - Outcome Reflection : It was found that after the training, 60 senior citizens gained more knowledge and skills. As for attitude, senior citizens had a chance to exchange knowledge and develop skills.

3. In terms of curriculum development and job creation for sustainable self-sufficiency, most senior citizens preferred the training on weaving. The behavioral objective was to create a prototype of vocational curriculum (weaving chess-pattern baskets from bamboos) for senior citizens. Regarding the content for vocational training, it was found to be practical and enhance creative thinking in designing new patterns. In terms of vocational activities and processes, group activities were used and they led to cooperative learning to create new ideas. In addition, with regard to vocational media, it was found that they were diverse, new, colorful, interesting, and easy for senior citizens to understand. Finally, it was found from the outcome evaluation that the senior citizens gained more knowledge in basket weaving and their skills were developed, resulting in positive attitudes towards the adoption of the knowledge to household businesses and income generation from part-time jobs for themselves in the future.

Keywords : A Prototype of Vocational Training Activity Management, Income Generation, Senior Citizens

บทนำ

ปัจจุบันนี้ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีต่างๆ อย่างรวดเร็ว ตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่มีการค้นพบสิ่งแปลกใหม่อย่างไม่หยุดนิ่ง โดยเฉพาะสาขาการแพทย์ และสาธารณสุข อันส่งผลให้ประชากรไทยมีอายุยืนยาวมากขึ้น จากการรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2550 โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย พบว่า จำนวนประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2503 มีจำนวนประชากรสูงอายุ 1.5 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 5.4 ของประชากรทั้งหมด และซึ่งเพิ่มขึ้นเป็น 6.7 ล้านคน ในปี 2548 และจะเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า ในปี 2568 เป็น 14 ล้านคน หรือคิดเป็น 10.3 และ 20 ของประชากรทั้งหมด ตามลำดับ (สำนักงานพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารสุขภาพ, 2552) โดยจากข้อมูลล่าสุดในประเทศไทยที่แนวโน้มของกลุ่มประชากรผู้สูงอายุ 55 ปีขึ้นไป มีจำนวนมากที่สุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาคือ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถือได้ว่าเป็นภาคที่มีประชากรในอัตราการเกิดสูงมากกว่าภาคอื่นๆ และมีรายได้ต่ำ ส่วนใหญ่จะมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาคือ ปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากขณะนี้ครอบครัวไม่สามารถดูแลผู้สูงอายุเหมือนในอดีตแล้ว ซึ่งอาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากสภาวะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่สังคมไทยเคยอยู่อาศัยกันแบบครอบครัวขยาย แต่ปัจจุบันกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว มากขึ้น ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุน้อยลง จึงทำให้ผู้สูงอายุพึ่งพาผู้อื่นมากขึ้น ประกอบกับผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะประสบกับสภาพที่สูญเสียในเรื่องต่างๆ เช่น เมื่อผู้สูงอายุเกษียณจากงาน สถานภาพพบปะทางด้านการงานก็สูญเสียไปด้วย พันธะและกิจกรรมที่มีให้กับผู้สูงอายุก็จะลดน้อยลง (นพคุณ ดีสุคนธ์, 2538) นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาด้านสุขภาพที่เสื่อมโทรมของผู้สูงอายุ และปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น ซึ่งหากมองไปแล้วกลุ่มประชากรผู้สูงอายุ 55 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่ในภาคนี้ประชากรมีการศึกษาเฉลี่ยระดับประถมศึกษาส่วนมากอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา และมีคุณภาพการศึกษาต่ำเฉลี่ยสูงสุด 36.1% ส่วนมากอยู่ในจังหวัดมุกดาหาร อีกทั้งโอกาสในการได้รับการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ต่ำ 87.4% ส่วนมากอยู่ในจังหวัดสุรินทร์และยโสธร (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551) และในปี 2550 พบว่า มีผู้สูงอายุที่มีงานทำเพียงประมาณ 2.51 ล้านคน (ร้อยละ 35.74) ของผู้สูงอายุทั้งหมด และส่วนใหญ่ทำงานในภาคเกษตรกรรม จำนวน 1.44 ล้านคน (ร้อยละ 57.56) ของผู้สูงอายุที่มีงานทำทั้งหมด รองลงมา คือ ช่วยธุรกิจครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง จำนวน 0.43 ล้านคน (ร้อยละ 17.22) (สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2551) จึงทำให้ส่งผลกระทบในทางบวกและทางลบต่อชีวิต รวมถึงความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างรุนแรง อันมีผลให้ผู้สูงอายุต้องมีการปรับตัวเพื่อให้ตนเองต่างต้องมีการช่วยเหลือเพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และเกิดความพึงพอใจในชีวิต ฉะนั้น การที่จะให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตในบ้านปลายได้อย่างมีความสุขทั้งภาครัฐและเอกชนควรให้การสนับสนุนหรือความช่วยเหลือผู้สูงอายุ ตามที่ สุมาลิ สังข์ศรี (อ้างถึงใน ยุวดี ไวทยะโชติ, 2542) กล่าวว่า ต้องมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุรู้จักพึ่งพาตนเอง โดยจัดกิจกรรมให้ความรู้ใน

เรื่องต่างๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในวัยสูงอายุ เพราะการให้ความรู้หรือให้การศึกษา นั้นถือว่ามีความสำคัญในการเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุอย่างมาก เพราะจะช่วยเตรียมให้สามารถจัดการกับชีวิตบั้นปลายของตนเองได้อย่างมีความสุข อีกทั้ง ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความรู้ ความสามารถ ทักษะในการประกอบอาชีพของตนได้ตามความต้องการ และเป็นการแก้ปัญหาการว่างงาน รวมถึงส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชนต่อไปได้ในอนาคต

ตามแผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) พบว่า มีการจัดทำปฏิญญาผู้สูงอายุไทยไว้ และมีหน่วยงานต่างๆ ที่รับผิดชอบอย่างชัดเจนในการจัดบริการให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุนั้น แต่หากพิจารณาในภาพรวมแล้วพบได้ว่า กิจกรรมหรือบริการต่างๆ ยังไม่กว้างขวางครอบคลุมแก่ผู้สูงอายุที่อยู่ในท้องถิ่นต่างๆ อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ นครราชสีมา สุรินทร์ และมุกดาหาร (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551) เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวขาดการส่งเสริมในการศึกษาที่เหมาะสม และเป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุว่างงาน มีรายได้ค่อนข้างน้อย ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ขาดความรู้ ความสามารถที่จะพัฒนาทักษะหรือแสวงหาข่าวสารข้อมูลที่จะช่วยเหลือตนเองในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในวัยชรา ดังนั้น การจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเป็นการสร้างรายได้แก่ผู้สูงอายุในพื้นที่นี้ และเป็นสิ่งที่จะช่วยส่งเสริมสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตสำหรับผู้สูงอายุทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มก่อนที่จะพ้นจากหน้าที่การงานหรือหลังเกษียณอายุ โดยผู้สูงอายุสามารถนำความรู้ที่ได้จากการอบรมวิชาชีพมาประยุกต์ในการพัฒนาตนเองให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสร้างมูลค่าในการนำมาซึ่งรายได้เพื่อช่วยเหลือตนเองและครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กันยารัตน์ อุบลวรรณ (2540) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการแก้ปัญหาในผู้สูงอายุที่พบว่า ผู้สูงอายุควรมีการประกอบกิจกรรมเพื่อใช้เวลาว่างที่มีมากขึ้นอย่างเหมาะสม การทำกิจกรรมหรือการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เป็นสิ่งที่นำความสุขมาให้ ทำให้รู้สึกมีคุณค่า มีบทบาทและสถานภาพทางสังคม

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น การแก้ไขปัญหาก็ให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้และสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพในอนาคต ตามแผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) จำเป็นต้องสร้างระบบต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพแก่ผู้สูงอายุใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อที่จะใช้เป็นต้นแบบในการสร้างระบบการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้สร้างอาชีพหลักที่มั่นคงและมีรายได้เสริมนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเปรียบเทียบความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านทัศนคติ จำแนกตามสถานภาพของผู้สูงอายุ
2. เพื่อพัฒนาระบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

3. เพื่อจัดทำหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุและการสร้างอาชีพใน การพึ่งพาตนเอง ได้อย่างยั่งยืน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ดำเนินการวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยวิธีการแบบผสมผสาน (Mixed Method) ทั้งการวิจัย เชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

1. ประชากรในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง ที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป ใน 12 ตำบล จากผู้สูงอายุ 3 จังหวัด คือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร รวมทั้งสิ้น จำนวน 373 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie & Morgan (อ้างถึงใน ยุทธ ไกยวรรณ, 2546) แต่ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จากประชากรแต่ละกลุ่ม ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 123 คน จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 155 คน และจังหวัดมุกดาหาร จำนวน 122 คน

2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบทดสอบ ประกอบด้วย

2.1 แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

ตอนที่ 1 สถานภาพปัจจุบันของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ มีลักษณะปลายปิด มีข้อคำถามให้เลือกตอบ ด้วยกัน 18 ข้อ

ตอนที่ 2 ความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุ จำนวน 21 ข้อ เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) ตามแบบของ ลิเคิร์ท (Likert Scale) 5 ระดับ คือ ระดับความต้องการมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้า ลายสก็อตจากไม้ไผ่) สำหรับผู้สูงอายุ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด (open-ended question)

2.2 แบบทดสอบ ประกอบด้วย

2.2.1 แบบทดสอบเกี่ยวกับระดับความรู้ของผู้สูงอายุทั้งก่อนและหลังที่เข้าร่วมกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ด้วยวิธีการเลือกตอบ ในการพิจารณาคะแนนนั้นตอบถูก ให้ 1 คะแนน ตอบผิดให้ 0 คะแนน จำนวน 20 ข้อ

2.2.2 แบบทดสอบเกี่ยวกับทักษะของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) เป็นแบบสำรวจรายการมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ คือ มีทักษะการปฏิบัติงานระดับดี ปานกลาง และไม่ดี จำนวน 13 ข้อ

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ครั้งนี้ ได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ดังนี้

3.1 วิเคราะห์สถานภาพของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ โดยใช้ความถี่และร้อยละ

3.2 วิเคราะห์ความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสีก๊อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุ โดยใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3.3 วิเคราะห์แบบทดสอบทักษะ (จักสานตะกร้าลายสีก๊อตจากไม้ไผ่) โดยใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3.4 เปรียบเทียบความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสีก๊อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุที่มีสถานภาพแตกต่างกัน โดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One - way ANOVA) และเปรียบเทียบเป็นรายคู่โดยใช้วิธีของเชฟเฟ (Scheffé Method)

3.5 เปรียบเทียบประเมินความรู้ของผู้สูงอายุทั้งก่อนและหลังที่เข้าร่วมกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสีก๊อตจากไม้ไผ่) โดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานใช้สถิติ t-test (Paired samples t-test)

3.6 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ(จักสานตะกร้าลายสีก๊อตจากไม้ไผ่) สำหรับผู้สูงอายุ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

การวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยในชั้นตอนนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR : Participatory Action Research) มีวิธีดำเนินการดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง ที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป ใน 12 ตำบล จากผู้สูงอายุ 3 จังหวัด คือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร รวมทั้งสิ้น จำนวน 60 คน ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกผู้สูงอายุแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่เป็นผู้สูงอายุในกลุ่มอ่านออกเขียนได้ ไม่มีโรคประจำตัว และให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ ตลอดจนสามารถที่จะเข้าร่วมโครงการกิจกรรมฝึกวิชาชีพได้

1.2 กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ ประธานชุมชน กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตัวแทนตำบลละ 1 คน จาก 12 ตำบล ใน 3 จังหวัด รวมทั้งสิ้นจำนวน 12 คน โดยจะต้องเกิดจากความสมัครใจของผู้นำชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา

1.3 กลุ่มบุคคลภายนอก ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน หรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จาก 12 ตำบล ใน 3 จังหวัด จำนวนทั้งสิ้น 3 คน ที่มีความสนใจจะเข้าร่วมในการศึกษาครั้งนี้

1.4 กลุ่มภาคเอกชน/อุตสาหกรรม ได้แก่ หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา และร้านค้า ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนทั้งสิ้น 3 คน ที่ให้ความร่วมมือและสมัครใจที่จะเข้าร่วมในการศึกษาครั้งนี้

2. ขั้นตอนดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.1 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ผู้วิจัยได้แนะนำตนเองและสร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชนที่ศึกษา ด้วยการไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนคนในชุมชน ร่วมกิจกรรมกับชุมชน เช่น กิจกรรมชมรมผู้สูงอายุต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนเกิดการยอมรับและไว้วางใจที่จะเปิดเผยข้อมูลจาก การสัมภาษณ์ พุดคุยถึงปัญหาและความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

2.2.1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมและศึกษาเอกสารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประวัติความเป็นมา โครงสร้างการดำเนินการ แผนการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล และรายงานผลการปฏิบัติงานองค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล

2.2.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการเดินสำรวจชุมชนในเรื่องของสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม

2.2.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์ทำกิจกรรมของชุมชนและได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น งานศพ และกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ ได้แก่ การประชุมชมรมผู้สูงอายุ การจ่ายเบี้ยยังชีพสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น เพื่อให้ทราบประเด็นกิจกรรมของชมรม และการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อชมรมผู้สูงอายุ

2.2.4 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ใช้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน กลุ่มนักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ และกลุ่มภาคเอกชน/อุตสาหกรรม เกี่ยวกับความคิดเห็นต่อความรู้และความเข้าใจในการฝึกวิชาชีพ พฤติกรรมการมีส่วนร่วม ปัญหา ความต้องการ รูปแบบ วิธีการ และแนวทางการจัดหลักสูตรฝึกวิชาชีพ

2.2.5 วิธีการศึกษาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (PRA) ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิควิธีการเดินสำรวจเพื่อศึกษาข้อมูลทางกายภาพและข้อมูลโดยทั่วไป และเทคนิคการจัดลำดับ (Ranking) จะใช้ในการศึกษาข้อมูล 2 เรื่อง คือ การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ปัญหาและความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 ตัวผู้วิจัย เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการวิจัย เนื่องจากจะมีโอกาสสัมผัสและพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้ได้รายละเอียดมากที่สุด

3.2 แบบสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะแรกของการวิจัย โดยการเดินสำรวจสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ประเพณีและความเชื่อ และวัฒนธรรม

3.3 แบบสังเกตอย่างมีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการสังเกตการณ์ทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น งานศพ และการเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ

3.4 คำถามสำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามเตรียมไว้ล่วงหน้า โดยมีการจัดลำดับประเด็นให้ยืดหยุ่นและสามารถเพิ่มหรือลดได้ตามสถานการณ์นั้น

3.5 แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการบันทึกรายละเอียดที่ได้สังเกต การสัมภาษณ์ และการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยจะใช้สมุดทำการบันทึกข้อมูลต่างๆ

4. วิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ของคำตอบ ที่ได้รับในด้านความรู้ ทักษะ ทศนคติต่อการมีส่วนร่วม ผลการดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการรูปแบบ หลักสูตรฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) สำหรับผู้สูงอายุ ติดตามประเมินผล และสรุป บทเรียนหลังจากที่ได้มีการจัดทำกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ

ผลการวิจัย

1. ความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุ ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด อันดับแรก ได้แก่ ด้านทัศนคติ รองลงมาคือ ด้านทักษะ และด้านความรู้ ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบความต้องการต่อการ ฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านทัศนคติ ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีเพศ ระดับการศึกษา รายได้ที่ได้รับปัจจุบันต่อเดือน และ สถานภาพความเป็นอยู่ต่างกัน มีความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ในภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน

2. การประเมินความรู้ก่อนเรียนและหลังเรียนของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสาน ตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) พบว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) หลังจากฝึกวิชาชีพสูงกว่าก่อนฝึกวิชาชีพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

3. การประเมินทักษะของผู้สูงอายุ ในภาพรวม อยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ ในระดับดีทุกข้อ โดยในประเด็นการนำดอกมาประกอบหูกะกร้า เป็นลำดับที่ 1 รองลงมาคือ การเลือกใช้ วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือ การเลือกใช้เส้นตอกในการสาน การจัดตอกในการสร้างฐานตะกร้า การจัด ตอกขอบตะกร้าทั้งด้านในและด้านนอก ความทนทาน/แข็งแรง ลวดลาย/รูปแบบที่ใช้ในการสานตะกร้า การขึ้นลายสานตามรูปแบบของตะกร้า ความคิดสร้างสรรค์ และความสวยงาม เป็นลำดับสุดท้าย

4. การประเมินทัศนคติของผู้สูงอายุ จากการสัมภาษณ์และการสังเกตพฤติกรรมของผู้สูงอายุที่ เข้าร่วมกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) สามารถสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วม กิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ได้รับความรู้ในวิธีการสานตะกร้ามากขึ้น ทั้งวิธี การจักตอกไม้ไผ่ การย้อมสีไม้ไผ่ และการสร้างสรรค์ออกแบบลวดลายการสานตะกร้าจากไม้ไผ่เพิ่ม มากขึ้น รวมถึงสื่อที่ใช้ในการฝึกวิชาชีพมีความหลากหลาย และเข้าใจง่าย สามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ใน การฝึกวิชาชีพไปต่อยอดธุรกิจในครัวเรือนและสร้างรายได้ในการประกอบอาชีพเสริมให้ตนเองได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ ควรมีนโยบายการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเช่นนี้ตามจุดท้องถิ่นอื่นๆ อย่างทั่วถึง เพื่อให้ผู้สูงอายุ ได้รับโอกาสในการสร้างองค์ความรู้ พัฒนาทักษะ และเกิดทัศนคติในการสร้างอาชีพให้ตนเอง โดยไม่เป็น ภาระของครอบครัวและสังคม รวมถึงหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ควรเข้ามาสนับสนุน

งบประมาณเพื่อพัฒนาอาชีพให้เกิดการสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ และการสร้างเครือข่ายการตลาดเพื่อส่งออกสินค้า

5. กระบวนการพัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การวางแผน

ผู้วิจัยได้ทำการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการประชุม ตลอดจนให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะมีอาชีพหลักทำเกษตรกรรมอย่างเดียวหลังจากนั้นก็ว่างงาน รายได้น้อยและยากจน ขาดเงินทุนในการทำกิจกรรมเพื่อสร้างอาชีพเสริม และมีความต้องการฝึกอาชีพเพื่อต้องการเพิ่มรายได้ให้ตนเอง แต่การสนับสนุนทางสังคมหรือกิจกรรมกลุ่มผู้สูงอายุยังมีน้อยและไม่ทั่วถึง อีกทั้งไม่มีชมรมผู้สูงอายุที่เป็นศูนย์กลางเพื่อผลักดันกิจกรรมส่งเสริมอาชีพต่างๆ ในชุมชน ตลอดจนการฝึกอาชีพจะเน้นการฝึกทุกกลุ่มจึงทำให้ไม่ตรงต่อความต้องการของผู้สูงอายุที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง

ขั้นที่ 2 การปฏิบัติตามแผน

จากการวิเคราะห์ความต้องการในการฝึกอาชีพของผู้สูงอายุ กลุ่มได้ตกลงที่จะดำเนินการ คือ การประชุมผู้นำในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้าใจในการพัฒนาอาชีพเสริมของผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน การคัดเลือกแกนนำผู้สูงอายุ เพื่อประสานงานในการดำเนินงานฝึกอาชีพ สนับสนุนการจัดกิจกรรมฝึกอาชีพระยะสั้นให้กับผู้สูงอายุโดยองค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมสนับสนุนการฝึกอาชีพ และจัดกิจกรรมเวทีประชาคมเพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนติดตามและประเมินผลหลังจากที่ได้ฝึกอบรมไปแล้ว

ขั้นที่ 3 สังเกตผล

กลุ่มได้แบ่งหน้าที่รับผิดชอบระหว่างสมาชิกในการเตรียมการและการดำเนินการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) โดยที่ทุกคนได้มีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรม และในทุกกระบวนการของการฝึกวิชาชีพได้มีตัวแทนอบต./เทศบาล หอการค้าจังหวัด และสถานประกอบการในชุมชนเข้ามีส่วนร่วมตลอดการทำกิจกรรมฝึกวิชาชีพ ทำให้กลุ่มมีการประสานความร่วมมือ ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการปฏิบัติกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ขั้นที่ 4 สะท้อนผล

การจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) พบว่า ผู้สูงอายุ จำนวน 60 คน หลังจากฝึกวิชาชีพมีความรู้และทักษะเพิ่มขึ้นก่อนฝึกวิชาชีพ ส่วนทัศนคติของผู้สูงอายุได้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และการพัฒนาทักษะ เพื่อนำไปต่อยอดการสร้างอาชีพและรายได้ให้ตนเอง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาองค์ความรู้ที่ตรงต่อความต้องการของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสนใจและอยากที่จะเรียนรู้เพื่อนำมาต่อยอดธุรกิจในครัวเรือนของตนเอง รวมถึงผู้สูงอายุที่ไม่มีอาชีพเสริมเมื่อเกิด การเรียนรู้แล้ว มีพัฒนาการที่สามารถไปสร้างอาชีพเสริมได้อย่างยั่งยืน

6. ผลการจัดทำหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุและการสร้างอาชีพในการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน จากการเก็บข้อมูลของรูปแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลาย สกัดจากไม้ไผ่) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ประกอบด้วย ผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง ในจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดมุกดาหาร ตัวแทนจังหวัดละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 3 คน ผู้นำชุมชน ตัวแทน 1 คน นักพัฒนาชุมชนหรือนักวิชาการศึกษาในพื้นที่ ตัวแทน 1 คน ภาคเอกชน/อุตสาหกรรม ตัวแทน 1 คน และวิทยากรจากศูนย์พัฒนาขยายงานจักสานไม้ไผ่ ตัวแทน 1 คน รวมทั้งสิ้น 7 คน สรุปได้ดังนี้

หัวข้อวิชาในหลักสูตรที่จะฝึกวิชาชีพ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยากให้จัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพด้านการจักสานมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านเกษตรกรรม และด้านงานประดิษฐ์ ตามลำดับ ตลอดจนหัวข้อในหลักสูตรผู้สูงอายุจะมีความคิดเห็นว่าเหมาะสมกับผู้เรียนและตรงต่อความต้องการ

จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม เพื่อให้ได้ต้นแบบหลักสูตรฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสกัดจากไม้ไผ่) สำหรับผู้สูงอายุ และมุ่งพัฒนาผู้สูงอายุให้เกิดความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพเสริมและรายได้ให้ตนเองอย่างเหมาะสม

เนื้อหาวิชาที่ใช้ในการฝึกวิชาชีพ เป็นลักษณะทั้งทฤษฎีควบคู่กับการฝึกปฏิบัติ ที่มุ่งเน้นด้านความรู้และทักษะให้เกิดความชำนาญมากขึ้น รวมถึงการสร้างทัศนคติในทางบวกต่อ การประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตในสังคมให้แก่ผู้สูงอายุ

กิจกรรมและวิธีการฝึกวิชาชีพ มีการจัดกิจกรรมแบบกลุ่ม เรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดการส่งเสริมและพัฒนาสร้างสรรค์ความคิดใหม่ๆ ที่นำไปประกอบอาชีพได้จริง

สื่อประกอบการฝึกวิชาชีพ มีความเหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุ และมีความหลากหลาย เช่น คอมพิวเตอร์ วีซีดีรูปภาพ เป็นต้น จึงทำให้ไม่น่าเบื่อ เข้าใจได้ง่ายสำหรับผู้สูงอายุ จึงทำให้เกิดความสนใจและสร้างแรงกระตุ้นในการที่อยากจะเรียนรู้มากขึ้น

การวัดและประเมินผล ผู้สูงอายุได้รับความรู้ ทักษะในวิธีการสานตะกร้ามากขึ้น โดยได้พัฒนาศักยภาพของตนเองในวิธีการจักสานไม้ไผ่ การย้อมสีไม้ไผ่ และการสร้างสรรค์ออกแบบลวดลายการสานตะกร้าจากไม้ไผ่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้มีทัศนคติที่เป็นบวกใน การจะนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดธุรกิจ ในครัวเรือน และสร้างรายได้ในการประกอบอาชีพเสริมให้ตนเองต่อไป

ทั้งนี้ การวางแผนแบบหลักสูตรฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสกัดจากไม้ไผ่) จากมติการประชุมเวทีประชาคม พบว่า ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้มีข้อเสนอร่วมกัน 5 ประการ คือ

1. โดยให้เกิดการสร้างเครือข่ายกลุ่มงานจักสานเพิ่มมากขึ้น จากเดิมรวมกลุ่มงาน จักสานเฉพาะผู้สูงอายุ เป็นการให้เด็กและเยาวชนเข้ามารวมกลุ่มพัฒนาต่อยอดงานจักสาน จากผู้สูงอายุมากขึ้น โดยอาจจะหาจุดศูนย์กลางในการรวมกลุ่มสำหรับในชุมชน

2. องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ท้องการจังหวัด และผู้นำชุมชน จะเข้ามามีส่วนร่วมในการผลักดันให้ผู้สูงอายุได้สร้างอาชีพและเกิดรายได้ที่ยั่งยืน โดยวางแผนในการนำสินค้าของผู้สูงอายุ

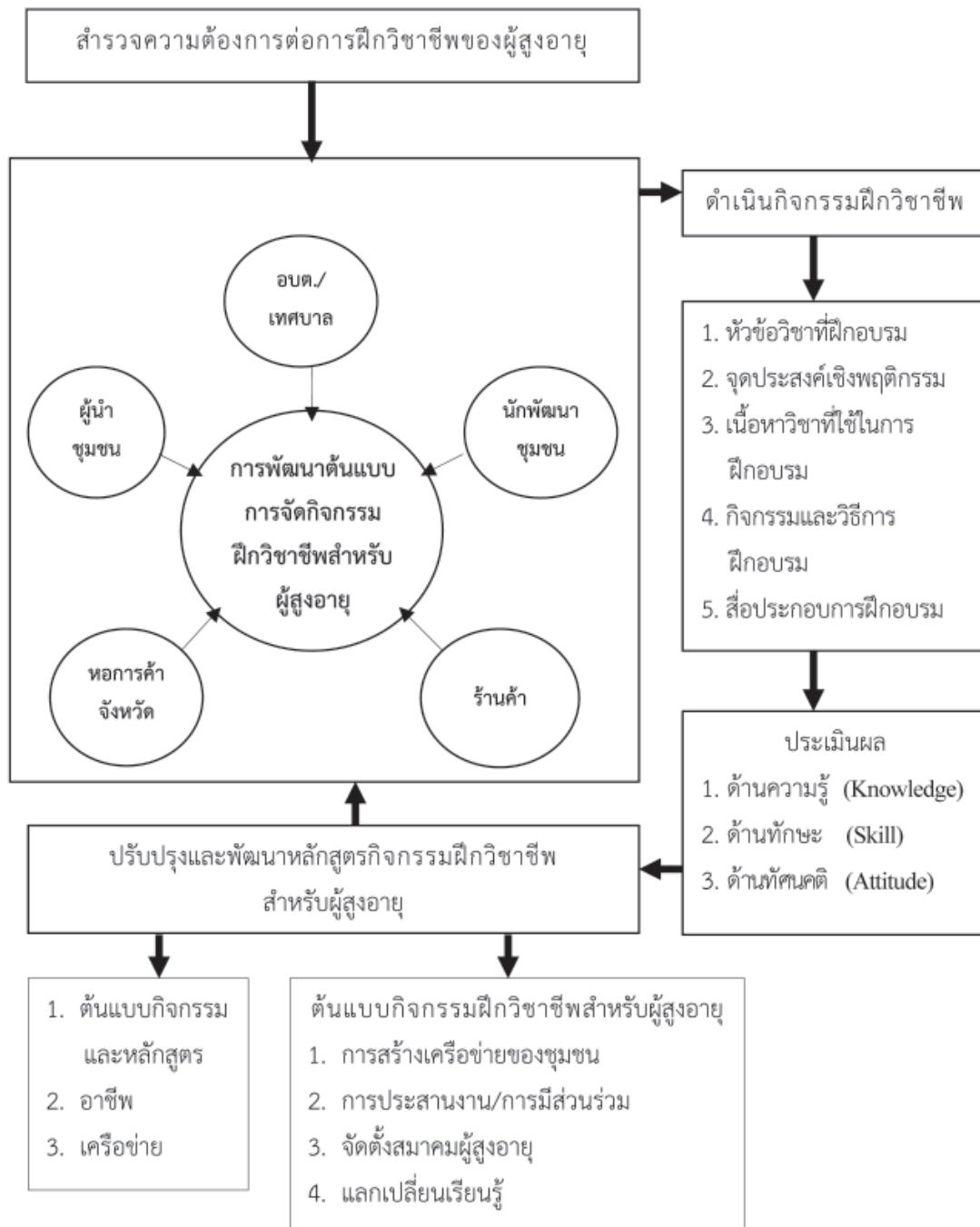
มาวางจำหน่ายในท้องตลาด/งานประจำปีของจังหวัด รวมถึงทางหน่วยงานจะมีการสำรวจในแต่ละปี เพื่อทราบความต้องการของผู้สูงอายุว่าจะพัฒนาวิชาชีพด้านใดอย่างต่อเนื่อง

3. จัดตั้งสมาคมผู้สูงอายุ เพื่อมีตัวแทนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ SME กับหอการค้าจังหวัด เพื่อไปศึกษาหาช่องทางงบประมาณ และการจัดบูธสินค้าต่างๆ

4. ด้านการตลาด ผู้นำชุมชนจะร่วมมือกับหอการค้าจังหวัด เพื่อให้ผู้สูงอายุหรือกลุ่มอื่นๆ กระจายกันเพื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิกของ SME เพื่อจะได้มีสิทธิ์ในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กับสถานประกอบการอื่น

5. ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายให้มากขึ้นจากการประชาสัมพันธ์เฉพาะในชุมชน จะมีการร่วมกัน ในการเผยแพร่ทางเว็บไซต์ของหน่วยงานมากขึ้น เพื่อให้เกิดเครือข่ายสำหรับกลุ่มอื่นที่มีความสนใจเข้ามา ร่วมในการสร้างสรรค์ผลงานและการต่อยอดงานจักสานที่เป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนไทยให้เป็นที่รู้จัก มากขึ้น รวมทั้งเป็นการขยายการตลาดให้กว้างขวางต่อไป

การจัดกิจกรรมวิชาชีพ ทำให้ได้รูปแบบการจัดกิจกรรมวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยอย่างยั่งยืน ดังแสดงในภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 ต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุใน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยอย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยการเปรียบเทียบความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ของผู้สูงอายุ พบว่า

1. ผู้สูงอายุที่มีเพศต่างกัน ในภาพรวม มีความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ไม่แตกต่างกัน เพราะมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นเพศใดอยู่ในวัยใดก็ตาม ย่อมต้องมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งการเรียนรู้อย่างเป็นทางการ และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย มนุษย์จะต้องเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติ (สุรกุล เจนอบรม, 2541, หน้า 133) และการเรียนรู้เหล่านี้เองถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้มีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีทั้งในด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านทัศนคติ ซึ่งจะช่วยให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุมีการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุทุกเพศทุกวัยไม่ว่าหญิงหรือชายนั้น ย่อมต้องการดำเนินชีวิตที่ไม่ต้องเป็นภาระของครอบครัวและสังคม หากแต่เขาเหล่านั้นได้รับการพัฒนาทำให้เกิดการสร้างอาชีพและรายได้ ก็ย่อมจะทำให้เขาเกิดความพึงพอใจ และตระหนักในคุณค่าของตนเองมากขึ้น

2. ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ในภาพรวม มีความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ไม่แตกต่างกัน เนื่องจากปัจจุบันนี้การฝึกวิชาชีพเป็นสิ่งที่ทำให้ได้รับโอกาสในการสร้างอาชีพ และเกิดรายได้ให้ตนเอง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่ระดับการศึกษาต่างกัน จึงมีความต้องการไม่แตกต่างกัน ที่อยากจะพัฒนาตนเองให้เกิดความรู้ ทักษะ เพื่อเพิ่มความเชี่ยวชาญในงานจักสานมากขึ้น โดยเฉพาะผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะจบการศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งจะมีโอกาสค่อนข้างน้อยที่จะได้ศึกษาเพิ่มเติม เพราะด้วยสภาพทางครอบครัวมักจะให้ประกอบอาชีพหลักในการทำเกษตรกรรม เพราะหากเขาเหล่านั้นมีความรู้ ทักษะที่ดีย่อมนำไปต่อยอดธุรกิจครัวเรือนของตน หรือประกอบอาชีพเสริมเพื่อให้เกิดรายได้เลี้ยงครอบครัวได้เช่นกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชูเพ็ญศรี วงษ์พุทธา และพุดผิงษ์ พุกกะมาน (2542) ได้ศึกษาการสำรวจอาชีพของแรงงานผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ ผลงานวิจัยพบว่าระดับการศึกษา ส่วนใหญ่ร้อยละ 62.0 จบการศึกษาชั้นประถม (ป.1-ป.4) ไม่เคยเข้าโรงเรียนร้อยละ 26.3 พบว่า ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ผู้สูงอายุที่มีรายได้ที่รับปัจจุบันต่อเดือนต่างกัน ในภาพรวม มีความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ไม่แตกต่างกัน เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม และค่อนข้างมีรายได้ไม่เกิน 5,000 บาท ประกอบกับไม่มีอาชีพเสริมในการที่จะสร้างรายได้เพื่อมาเลี้ยงดูตนเองเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องรายจ่ายและหนี้สินของครอบครัวเพิ่มมากขึ้น จากผลงานวิจัยของ โกศล มีคุณ (2542) พบว่า ผู้สูงอายุมีเงินที่ใช้ในการใช้จ่ายใช้สอยมาจากเงินออม มีรายได้จากการประกอบอาชีพ โดยเฉลี่ยไม่เกิน 3,000 บาทต่อเดือน เมื่อรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ผู้สูงอายุเกินกว่าร้อยละ 50 จึงเป็นผู้มีหนี้สิน ผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือด้านการเงิน สิ่งของจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ต้องการงานเพื่อมีรายได้ ต้องการความรู้ทางด้านเศรษฐกิจ และประกอบอาชีพ ดังเหตุผลหลาย

ประการจึงทำให้ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะพัฒนาตนเองมากขึ้น เพื่อให้มีอาชีพเสริมในการช่วยหารายได้เข้ามาเลี้ยงตนเองและครอบครัวอีกทางหนึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ จรินพรรณ เลรามัญ (2543) ได้ศึกษาเรื่องการฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุเพื่อมีรายได้ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุหลังการฝึกอบรมแล้วสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ และสามารถทำรายได้ประมาณ 1,000-2,000 บาทต่อเดือน ฉะนั้น การฝึกวิชาชีพนี้จึงเป็นโอกาสในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้งการสร้างอาชีพ ด้านสุขภาพกายและจิตใจแก่ผู้สูงอายุ ให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขต่อไป

4. ผู้สูงอายุที่สถานภาพความเป็นอยู่ต่างกัน ในภาพรวม มีความต้องการต่อการฝึกวิชาชีพ (จักสาน ตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) ไม่แตกต่างกัน เนื่องจากการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ พบว่า อยู่กับ คู่สมรสหรือบุตรหลาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงฤดี ลาคุยะ (2528 อ้างถึงใน ชูเพ็ญศรี วงษ์พุทธา และพุดพิงษ์ พุกกะมาน, 2542) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ จัดสรร กับการปรับตัวของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ ผลงานวิจัยพบว่า ลักษณะของครอบครัวในเชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นแบบครอบครัวขยาย ผู้สูงอายุส่วนมากอาศัยอยู่กับคู่สมรสหรือลูกหลานเช่นกัน ทำให้ผู้สูงอายุต่างคิดว่า ตนเป็นภาระในการเลี้ยงดูของคู่สมรสหรือบุตรหลานมากกว่า จึงมีความต้องการที่จะช่วยแบ่งเบาภาระของคู่สมรสและบุตรหลานหากได้รับโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของตนเองเพิ่มขึ้น เพื่อจะได้มีอาชีพเสริมให้ตนเอง เพราะการพัฒนาอาชีพทำให้ผู้สูงอายุนอกจากจะมีรายได้แล้ว ยังทำให้เกิดการต่อยอดในการพัฒนาอาชีพให้ลูกหลานและครัวเรือนได้สร้างอาชีพที่ยั่งยืนต่อไป

การพัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพ (จักสานตะกร้าลายสก็อตจากไม้ไผ่) เมื่อดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ทุกกลุ่มได้มีส่วนร่วมมากขึ้นในการคิด วางแผนงาน และลงมือปฏิบัติงานทำด้วยกัน เข้าใจปัญหาหรือความต้องการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุมากขึ้น ทั้งนี้ หากมีการที่จะพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้เกิดผลสำเร็จอย่างยั่งยืนทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีต่อการสร้างอาชีพนั้น จะต้องสร้างเครือข่ายและการประสานงานร่วมกันของหน่วยงานต่างๆ เพื่อวางระบบต้นแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุในอนาคต สอดคล้องกับแนวคิดของ ญัฐพันธ์ เชรนนันท์ (2549, หน้า 152) กล่าวว่า กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาความรู้ ทักษะ ชีตความสามารถ ศักยภาพ และทัศนคติ ของบุคคลที่สมบูรณ์ จะต้องเกิดจากการสนับสนุนและส่งเสริมในการสร้างประโยชน์ร่วมกันระหว่างชุมชนและบุคคลจึงจะเกิดผลสำเร็จอย่างยั่งยืน

การจัดทำหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุและการสร้างอาชีพในการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน พบว่า หัวข้อวิชาในหลักสูตรที่จะฝึกวิชาชีพมีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุและตรงต่อความต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Knowles (1978, p. 56); Jarvis (1983 อ้างถึงใน ยุวดี ไทพะยะโชติ, 2547, หน้า 28) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายของสิ่งที่ศึกษานั้น จะต้องคำนึงถึงผู้เรียนผู้ใหญ่จึงจะเกิดการเรียนรู้ได้ดี ถ้าเขาเข้าใจเป้าหมายและจุดมุ่งหมายของสิ่งที่เรียน เพราะวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของผู้เรียนผู้ใหญ่จะต้องนำไปใช้ได้จริง เช่น เพื่อนำความรู้ไปแสวงหาอาชีพการงานที่ดี เพื่อนำความรู้ไปพัฒนาอาชีพ และเพื่อนำความรู้ไปแก้ปัญหาต่างๆ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หอการค้าจังหวัดควรจัดตั้งกลุ่มในการให้บริการปรึกษา คำแนะนำและการประสานงานสำหรับผู้สูงอายุในการเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ SME กับหอการค้าจังหวัด
2. หอการค้าจังหวัด ควรจัดตั้งศูนย์แสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทั้งในระดับอำเภอ และระดับจังหวัด รวมถึงการเปิดช่องทางในการเผยแพร่สินค้าผ่านทางเว็บไซต์ และกิจกรรมของหอการค้าจังหวัดอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สินค้าเป็นที่รู้จักและได้เข้าถึงกลุ่มลูกค้าได้มากขึ้น
3. องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาลในพื้นที่ ควรจัดตั้งกลุ่มในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐสำหรับเงินทุนเพื่อการพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุ และรองรับการสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ รวมถึงการกระจายรายได้ในชุมชนอย่างทั่วถึง
4. องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล หอการค้าจังหวัด และผู้นำชุมชน ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการผลักดันพัฒนาธุรกิจชุมชนเพื่อให้ผู้สูงอายุมีอาชีพและรายได้ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
5. องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล และผู้นำชุมชน ควรมีส่วนร่วมกันสำรวจความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาวิชาชีพในแต่ละปี
6. หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ควรมีการจัดให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการศึกษาดูงาน สัมมนา เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ในการนำไปต่อยอดพัฒนารูปแบบและมาตรฐานของผลิตภัณฑ์
7. องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล หอการค้าจังหวัด ผู้นำชุมชน และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ควรมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบติดตามผลการดำเนินงานร่วมกัน ทั้งในด้านการพัฒนาอาชีพ การตลาด การบริหารจัดการ การเงิน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมในการพึ่งพาตนเองได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. หน่วยงานที่นำรูปแบบการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุไปใช้ สามารถปรับประยุกต์กับกลุ่มอื่นที่ไม่เฉพาะเพียงผู้สูงอายุเท่านั้น แต่สามารถใช้พัฒนาศักยภาพได้ทั้งเด็กหรือเยาวชน ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาสในชุมชนได้
2. การพัฒนาหลักสูตรควรศึกษาการพัฒนารูปแบบและแนวทางการพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุในอาชีพอื่น เพื่อให้ผู้สูงอายุจะได้มีความรู้ ทักษะที่หลากหลาย และมีอาชีพเสริมให้กับตนเองมากขึ้น
3. การพัฒนาหลักสูตรควรมีการศึกษาในการวางกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อหาช่องทางในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้กับผู้สูงอายุ
4. ผู้นำชุมชนควรผลักดันให้มีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ และบทบาท หน้าที่ของสมาชิกให้ชัดเจน เพื่อช่วยในการขับเคลื่อนสู่การสร้างอาชีพและรายได้ให้เกิดขึ้นสู่ชุมชนอย่างทั่วถึง
5. การพัฒนาหลักสูตร ควรส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนเห็นความสำคัญในการสร้างเครือข่ายเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขให้ชุมชนเกิดการพัฒนาอาชีพที่เข้มแข็งต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพเพื่อสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่อื่น เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมและศักยภาพของผู้สูงอายุมีความแตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบความเป็นไปได้ของการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่
2. การดำเนินงานในการพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุควรศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเครือข่ายและความเข้มแข็งในชุมชนให้มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กันยารัตน์ อุบลวรรณ. (2540). พฤติกรรมการดูแลตนเองและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในภาคกลางของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- โกศล มีคุณ. (2542). รายงานการวิจัยเรื่องการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยด้านอาชีพ เศรษฐกิจ และกฎหมาย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- จรินพรรณ เลารามัญ. (2543). การฝึกวิชาชีพสำหรับผู้สูงอายุเพื่อมีรายได้ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- จารุวรรณ ศรีสว่าง. (2532). กิจกรรมและความคาดหวังของข้าราชการเกษียณอายุในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- ชูเพ็ญศรี วงษ์พุทธา และพุดพิงษ์ พุกกะมาน. (2542). รายงานวิจัยการสำรวจอาชีพของแรงงานผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณัฐพันธุ์ เขจรนันท์. (2549). การจัดการทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- นพคุณ ดีสุคนธ์. (2538). ความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวของผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารสุขภาพ, สำนักงาน. (2552). สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย. 6 กันยายน 2552. <http://www.hiso.or.th/hiso/center.php>
- พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, สำนัก และคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2551). ยุทธศาสตร์พัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10. 5 กันยายน 2552. <http://www.nesdb.go.th>
- ยุทธ ไกยวรรณ. (2546). สถิติเพื่อการวิจัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.
- ยุวดี ไทยะโชติ. (2542). โปรแกรมการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น.

- สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2551). *สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจและแรงงาน ไตรมาส 2 ปี 2551 (เมษายน-มิถุนายน 2551)*. 1 กันยายน 2552. <http://www.fti.or.th>
- สุรกุล เจนอบรม. (2541). *วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุและการศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Jarvis, P. (1983). *Adult and Continuing Education : Theory and Practice*. Kent : Croom Helm.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (1988). *The action research planner* (3rd ed.). Geelong, Australia : Deakin University Press.
- Knowles, M. S. (1978). *The Adult Learner : A Neglected Species* (2nd ed.). Houston : Gulf Publishing.

คณะผู้เขียน

นางสาวนิตยา ทวีชีพ

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

e-mail: nittaya__taw@dusit.ac.th

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ จันทรเจริญ

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

e-mail: pitauk__cha@dusit.ac.th

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประภาภรณ์ มุลแสดง

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

e-mail: kanomppp@hotmail.com

นายวัชรินทร์ จิตชัย

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

e-mail: rintina@hotmail.com

นางสาวจิรัชญา คงชาติไทย

สำนักวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

e-mail: jirachaya@hotmail.com

